

การบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารอย่างยั่งยืน Integrating Technology for the Sustainable Development of Buddhist Communication Innovation

¹นัยน์ชนก หอมโกศล, ²บุญเลิศ โอธสุ และ ³กนกวรรณ กรุณาฤทธิ์โยธิน

¹Naichanok Homkosol, ²Boonlert Oatsu and ³Kanokwan Karunarittiyotin

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: nokhom@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิด มุมมอง และทัศนะในการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารอย่างยั่งยืน โดยขอบเขตของเนื้อหาได้ศึกษาทิศทางการพัฒนาการสื่อสารพุทธธรรม มุ่งเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมการสื่อสารก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในส่วนการปรับตัวขององค์กรพุทธนวัตกรรมการสื่อสารในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในการพัฒนาด้านต่าง ๆ และจากการวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม ผสมกับการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำศาสตร์และเทคโนโลยีด้านการสื่อสารมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารพุทธธรรม ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในส่วนของการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร ซึ่งนับเป็นโอกาสที่ดีที่จะทำให้หลักธรรมคำสอนเข้าถึงกลุ่มคนทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นช่องทางสื่อสารแบบดั้งเดิมหรือใช้สื่อใหม่ ถ่ายทอดเนื้อหาพุทธธรรมรูปแบบใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้คนในสังคมเป็นวงกว้างมากขึ้น

คำสำคัญ: การบูรณาการ; เทคโนโลยี; พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

Abstract

This academic article aims to explore and present conceptual frameworks, perspectives, and viewpoints on the integration of technology in the sustainable development of Buddhist communication innovation. The scope of the content studies the direction of development of Buddhist communication, emphasizing the importance of Buddhist communication innovations. The study of the development of Buddhist communication, from traditional forms to modern approaches, has led to new bodies of knowledge, particularly regarding how Buddhist organizations adapt to contemporary social contexts. Furthermore, the article analyzes emerging trends and directions in the development of Buddhist communication innovation in the digital era, in which technology increasingly permeates everyday life. The integration of Buddhist principles with modern disciplines especially

communication technologies has played a vital role in disseminating Dhamma in more accessible and engaging ways. This fusion has fostered the development of new communication processes that serve both spiritual and societal needs. By utilizing both traditional and new media, Buddhist teachings can now reach broader audiences across all age groups and demographics. The innovative communication of Dhamma contributes to greater public understanding and supports the sustainable propagation of Buddhist values in an ever-evolving technological landscape.

Keywords: Integrating; Technology; Buddhist Communication Innovation

บทนำ

นับตั้งแต่มนุษย์เริ่มรู้จักการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ก็ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่นๆ อีกหลายรูปแบบตามมา รวมไปถึงเรื่องราวของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็มีพัฒนาการไปตามลำดับ โดยเริ่มจากในยุคแรกที่ใช้วิธีการเผยแผ่ที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” หรือ การบอกเล่าต่อ ๆ กันมาแบบปากต่อปาก ต่อมา จึงได้มีการจารึกลงบนแผ่นหินหรือศิลา มีการจารึกคัมภีร์ไบเบิลเพื่อบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า จนเมื่อเทคโนโลยีการพิมพ์ก้าวหน้าขึ้น จึงได้มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนาเป็นรูปเล่มหนังสือด้วยภาษาต่าง ๆ มากมาย กระทั่งในยุคที่สื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการพัฒนา จึงได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยช่องทางวิทยุโทรทัศน์ รวมถึงสื่อแอนะล็อก จนมาถึงยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นยุคที่การสื่อสารโทรคมนาคมก้าวล้ำไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ผู้คนทั่วโลกสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันได้อย่างง่ายดายด้วยอินเทอร์เน็ต การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่คำสอนพระพุทธศาสนา ทำให้สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ ช่วยให้การเรียนรู้ไม่จำกัดแค่ในวัดและในสถาบันการศึกษา (Siritharo, 2020) แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเทคโนโลยีที่เข้ามาอำนวยความสะดวกสบายในแทบจะทุกเรื่องนั้น หากนำมาใช้ในทางที่ผิด ในทางเสื่อมเสีย ในทางเอาเปรียบเบียดเบียนผู้อื่น อาจกลายเป็นดาบสองคมไปในทันที สิ่งที่น่ากังวลก็คือว่า หากมนุษย์ไม่สามารถพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้ให้เท่าทันการพัฒนาด้านเทคโนโลยีและบริบทอื่น ๆ รอบข้าง เมื่อเกิดผลกระทบตามมาในภายหลัง จะสามารถอดทนรับมือได้มากน้อยเพียงใด

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคแรกเริ่ม เป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ง่ายเลย เต็มไปด้วยปัญหาอุปสรรคมากมาย หลังจากการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบดีว่า การจะกล่าวธรรมะอันละเอียดไปสู่ผู้คนที่มีความแตกต่างทั้งในด้านชนชั้น วรรณะ ทัศนคติ และปัญญา ต้องอาศัยรูปแบบวิธีการหลากหลายอย่างต่างกันไป หน้าที่ของพุทธวิธีการสื่อสารคือช่วยให้มนุษย์รู้จักปัญหาและวิธีแก้ปัญหาด้วยตัวเอง แต่การที่ผู้รับสารจะเชื่อถือหรือปฏิบัติตามนั้น ผู้ทำหน้าที่ส่งสารต้องเพียบพร้อมสมบูรณ์ทั้งคุณสมบัติภายในและภายนอก (Srinok, 2012) เริ่มจากการช่วยให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ถูกต้องเสียก่อน จึงจะสามารถสร้างสรรค์ปัญญาให้เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลคนนั้น พระองค์ทรงเป็นเพียงผู้ชี้แนะทาง โดยปล่อยให้วิธีสอน อุบาย และกลวิธีต่าง ๆ เป็นสื่อหรือเครื่องผ่อนแรงในการเรียนการสอน อย่างไรก็ตามภิกษุในพระพุทธศาสนายังมีการตีความคำสอนของพระองค์ผิดแผกไป ทำให้เกิดการประพฤติตนอันไม่เหมาะสม ผู้คนในสังคมตำหนิติเตียน จนพระองค์ต้องบัญญัติสิกขาบทให้เป็นข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อการสำรวมระวังสืบต่อกันมา ครั้นเมื่อพระองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ภิกษุบางกลุ่มก็ยังมีความคิดเห็นแปลกแยกแตกต่าง จนนำมาสู่การทำสังคายนาอยู่หลายครั้ง อีกทั้งยังแตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ มากมาย ต่อมาในยุคพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้เริ่มมีการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาโดยการส่งพระสมณทูต 9 สายออกไปยังดินแดนต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาค ก็ต้องพบกับอุปสรรคอันท้าทายในหลายเรื่อง อาทิ ปัญหาด้านการใช้ภาษาในการสื่อสารพุทธธรรม ปัญหาด้านสังคม วัฒนธรรม ที่ต้องเริ่มต้นเรียนรู้และใช้เวลาในการปรับตัว

จะเห็นได้ว่า การที่พระพุทธศาสนาดำรงสืบทอดมาได้ยาวนานกว่า 2600 ปีนั้น พุทธบริษัท 4 เอง ก็ต้องมีการปรับตัว ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการสื่อสารไปตามยุคสมัย การสื่อสารพุทธธรรมในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือและเทคโนโลยีทันสมัยต่าง ๆ เข้ามาส่งเสริมในการเผยแผ่มากขึ้น ที่สำคัญคือการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาโดยมีความเห็นชอบเป็นตัวกำกับ เมื่อการสื่อสารด้วยสุตะและสากัจฉา ประสานเข้ากับกระบวนการพัฒนาชีวิตที่สัมพันธ์กันครบถ้วนทั้งระบบ คือ พุทธกรรม จิตใจ และปัญญา ก็จะอุดหนุนปัญญาที่เห็นสอดคล้องกับสัจธรรม คือ สัมมาทิฏฐิ ให้พัฒนาขึ้นไปจนเป็นปัญญาที่เข้าถึงสัจธรรม อันจะส่งผลต่อชีวิต ทำให้เข้าถึงสันติสุขและอิสรภาพที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นเกณฑ์ตรวจสอบและวัดผลไปด้วยในตัวว่าเป็นการเข้าถึงสัจธรรมที่แท้จริง (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2010)

เทคโนโลยีที่มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ได้ช่วยอำนวยความสะดวกในแทบจะทุกกิจกรรมในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้คนในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก แต่ในสังคมมนุษย์ยังมีองค์ประกอบอื่นอีกหลายส่วนที่อิงอาศัยสัมพันธ์กันอยู่ หากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไม่สามารถปรับตัวตามได้ทันก็อาจเกิดภาวะขาดดุลภาพ กลายเป็นผลกระทบหรือปัญหาตามมา ซึ่งปัญหาด้านเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นเป็นหลักใหญ่ใจความสำคัญ 6 อย่าง ประกอบด้วย 1) *การสนองคุณค่าเทียม* คือ ใช้เทคโนโลยีไปปรุงแต่ง ปลุกเร้าให้เกิดความสุขในทางสนองกิเลสตัณหา ไหลไปตามกระแสค่านิยม 2) *ปัญหาจากการเสียสมดุล* คือ ปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความต้องการอย่างรุนแรง เกินความพอดี ทำให้เกิดความเสียสมดุลในระบบชีวิต ระบบร่างกาย ลูกหลานไปถึงระบบนิเวศจนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม 3) *มิถิลาทิฏฐิ* คือ การวางใจต่อเทคโนโลยีไม่ถูกต้องว่าเป็นเพียงสิ่งที่เข้ามาช่วยเสริม แต่กลับหลงผิดคิดว่าความสำเร็จ ความพร้อม และความสุขของมนุษย์เกิดขึ้นได้ด้วยการเอาชนะธรรมชาติ นำไปสู่การเบียดเบียนทำลายธรรมชาติ อันกลายเป็นเหตุสำคัญที่ย้อนคืนกลับมาสร้างความทุกข์ยากเดือดร้อนให้มนุษย์ 4) *การปล่อยตัวให้อ่อนแอลงไปตามความสะดวกสบาย* ที่เกิดจากเทคโนโลยี ขาดการฝึกตนให้เข้มแข็งอดทนมีภูมิต้านทานความทุกข์ กลายเป็นคนมีความสุขยาก มีความทุกข์ง่าย 5) *ความเสื่อมประสิทธิภาพแห่งอินทรีย์ของมนุษย์* เพราะมัวหวังพึ่งพาแต่เทคโนโลยีจนขาดความรับผิดชอบ ประมาทขาดสติรอบคอบ เมื่อพลังพลอผลิตพลาตมากขึ้น ก็ทำให้เกิดอันตรายเลวร้ายรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของคนในด้านจิตใจหรือคุณธรรม 6) *ความละเลยการพัฒนาความเป็นมนุษย์* ซึ่งเป็นรากเหง้าของปัญหาทั้งหมด เมื่อมนุษย์มุ่งแต่พัฒนาเทคโนโลยีแต่ไม่ได้พัฒนาตน เมื่อนั้นความเห็นแก่ตัว ความต้องการอำนาจ ความคิดเบียดเบียนจึงไม่ได้รับการขัดเกลา ยิ่งกลับกลายเป็นการสนองโลภะ โทสะ โมหะ และตัณหา มานะ ทิฏฐิของตนยิ่งขึ้น เมื่อกิเลสแก่กล้า ปัญหาความวุ่นวายในสังคม ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม และความทุกข์ในใจของมนุษย์ก็จะยิ่งรุนแรงขึ้น (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2016)

นักวิชาการในต่างประเทศหลายท่านได้แสดงความห่วงใยต่อปัญหาด้านเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดจนผู้คนในสังคมปรับตัวไม่ทัน โดย จอห์น นิสบิท นักเขียนชาวอเมริกัน ผู้เชี่ยวชาญในสาขาการศึกษาอนาคต กล่าวว่า ความเชื่อและความหวังที่ว่าเทคโนโลยีจะแก้ปัญหของเราได้ทุกอย่างนั้น มันไม่ใช่นอย่างนั้นและจะไม่วันเป็นเช่นนั้น ความเชื่อดังกล่าวแท้จริงคือเรากำลังสละความรับผิดชอบของคนทั้งไป เราต้องทำความเข้าใจใหม่ว่า ยิ่งเทคโนโลยีระดับสูงมาอยู่รอบตัวเรามากเท่าไร ก็ยิ่งจำเป็นต้องให้คนเข้าไปเป็นธุระมากขึ้นเท่านั้น เราต้องพัฒนาความรู้ภายใน คือ ปัญญาที่จำเป็นจะต้องใช้เป็นเครื่องนำทางในการบุกเบิกเข้าไปในแดนแห่งเทคโนโลยีควบคู่กับความรับผิดชอบต่อความจริงจังของคน หลักการนี้เป็นสัญลักษณ์บ่งบอก

ถึงความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ระหว่างของนอกกายกับภาวะทางจิตปัญญา (Naisbitt, 1984) สอดคล้องกับทัศนะของแอลวิน ทอฟเฟเลอร์ นักอนาคตวิทยา ผู้กล่าวถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ การปฏิวัติดิจิทัล การปฏิวัติการสื่อสาร ตั้งแต่วันที่โลกยังไม่มียินเทอร์เน็ต หนังสือ Future Shock ของเขา เขียนขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 ณ ปัจจุบันมียอดขายกว่า 15 ล้านเล่ม ต่อมาในปี ค.ศ. 1980 เขาได้ออกหนังสือ The Third Wave ที่ได้นำเสนอว่าในวันหนึ่งโลกแห่งการสื่อสารจะเกิดการปฏิวัติครั้งใหญ่อย่างไม่เคยมีมาก่อน ด้วยพลังแห่งดิจิทัล จะมีอีเมลใช้อย่างกว้างขวาง จะพูดคุยกันผ่านทางออนไลน์ได้ อย่างไรก็ตาม แอลวินได้แสดงทัศนะไว้ว่า ปัจจุบันมีการยอมรับที่แพร่ไปอย่างรวดเร็วทั่วโลกว่า ความเจริญก้าวหน้าจะวัดด้วยเทคโนโลยีหรือมาตรฐานการครองชีพทางวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่ได้อีกต่อไปแล้ว แต่เรายอมรับกันด้วยว่า สังคมที่เสื่อมทรามทางด้านศีลธรรมทางด้านสุนทรียภาพ ด้านการเมือง หรือด้านสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นสังคมที่มั่งคั่ง หรือขาดแคลนด้านเทคนิคเพียงใดก็ตาม ก็หาใช่เป็นสังคมที่เจริญก้าวหน้าไม่ กล่าวโดยย่อก็คือว่า เรากำลังก้าวไปสู่ความเข้าใจความหมายของความเจริญก้าวหน้าโดยนัยที่กว้างขวางครอบคลุมยิ่งกว่าเก่าอย่างมากมาย (Toffler, 1981)

ในช่วงระยะเวลา 2-3 ปีมานี้ เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มีการพัฒนาไปอย่างก้าวกระโดด ทำให้คนทั่วไปสามารถใช้งานผ่านโปรแกรมและแอปพลิเคชันต่างๆ มากมาย ซึ่งก่อนหน้านี้มีเพียงผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นที่ทำได้ โดยปัญญาประดิษฐ์ได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีประสิทธิภาพในหลายสาขา เช่น การแพทย์และการศึกษา ตลอดจนเข้าไปมีบทบาทสำคัญในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอุตสาหกรรม จนทำให้หลายฝ่ายมีความกังวลว่าความก้าวหน้าของ AI จะทำให้มนุษย์ถูกลดบทบาทลงหรือไม่ มุมมองในด้านนี้ เจนเซ่น หวง ผู้ก่อตั้งและ CEO แห่ง NVIDIA ได้ให้ทัศนะไว้ว่า แม้ AI มีบทบาทมากขึ้นในตลาดแรงงาน แต่มนุษย์จะไม่ตกงานง่ายๆ เพราะในบางสถานการณ์ต้องอาศัยการตัดสินใจของมนุษย์ ที่ AI ทำแทนไม่ได้ (Huang, 2024) หรือแม้แต่ความเห็นของนักวิชาการในด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรมทา ก็ได้แสดงทัศนะอย่างมั่นใจไว้ว่า แม้ส่วนที่ AI ทำได้เหมือนคน จะทำได้มากกว่าคน แต่ท้ายที่สุดแล้ว จะมีบางอย่างที่ AI ทำได้ไม่เท่าคน (Phromtha, 2023) ในส่วนนี้ยังไม่น่าเป็นห่วงเท่าแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ที่มนุษย์เองต้องยึดถือร่วมกัน

จากทัศนะของบุคคลที่ได้กล่าวมาข้างต้น มีสาระสำคัญของความคิดที่ตรงกันคือ อย่าหลงคิดไปว่าเทคโนโลยีจะแก้ปัญหาให้มนุษย์ได้ทุกอย่าง หรือจะทำให้มนุษย์อยู่อย่างสุขสมบูรณ์ เราต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า ถึงแม้เทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหบางอย่าง แต่ก็ต้องมีสติปัญญาของมนุษย์คอยควบคุมและกำกับดูแล เพราะฉะนั้น การพัฒนามนุษย์ พัฒนาตน จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยการพัฒนานั้นไม่ใช่พัฒนาเฉพาะด้านความรู้และความเชี่ยวชาญด้านเทคนิควิทยาการต่าง ๆ เท่านั้น แต่หมายรวมถึงการพัฒนาคุณภาพด้านการใช้ชีวิตให้มีความยืดหยุ่นและมีความสุขควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจ พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา อันจะส่งผลไปสู่การพัฒนาสังคมให้เจริญงอกงามยิ่งๆ ขึ้นไปได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดด้านการบูรณาการเทคโนโลยีกับการสื่อสารพุทธธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาพุทธนวัตกรรมสื่อสาร

ความสำคัญของพุทธนวัตกรรมสื่อสาร

โลกปัจจุบันที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ส่วนใหญ่มากขึ้น พุทธนวัตกรรมสื่อสารจึงมีส่วนสำคัญที่จะได้นำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับกระบวนการสื่อสารในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นให้เกิดการสื่อสารที่สร้างสรรค์ มีคุณธรรม และเอื้อต่อความสงบสุขของสังคม การพัฒนาพุทธนวัตกรรมดังกล่าวอาจอยู่ในรูปแบบของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การเผยแพร่

แผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย หรือแอปพลิเคชันที่ส่งเสริมการเจริญสติ นอกจากนี้ ยังรวมถึงการใช้ภาษาที่เข้าใจได้ง่าย การให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นกลาง ตลอดจนการสนับสนุนการรับฟังอย่างลึกซึ้งจริงใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสื่อสารอย่างสันติ กระบวนการเหล่านี้ไม่เพียงช่วยลดความขัดแย้งและความเข้าใจผิดในสังคม แต่ยังปลูกฝังคุณธรรม ความเมตตา และสติปัญญาให้แก่ผู้คน ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสร้างสังคมที่มีความสมดุลทั้งทางวัตถุและจิตใจ

โดยในมุมมองของผู้เขียนนั้น ความสำคัญของพุทธนวัตกรรมการสื่อสารมีความสอดคล้องไปกับวิวัฒนาการด้านการสื่อสารที่พัฒนาไปอย่างต่อเนื่องตามเหตุปัจจัย ดังนี้ 1) พุทธนวัตกรรมการสื่อสารถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีพัฒนาการตลอดเวลา พุทธนวัตกรรมการสื่อสารจึงต้องดำเนินไปพร้อมกับการพัฒนาสังคมวิถีพุทธ เพื่อความรู้ความเข้าใจบริบททางสังคมโดยรวมให้ถูกต้องดีงาม 2) พุทธนวัตกรรมการสื่อสารช่วยเกื้อกูลสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข โดยการสื่อสารเนื้อหาสาระธรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบ ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการถ่ายทอด เพื่อส่งต่อให้เป็นมรดกทางสังคมที่ยึดถือร่วมกันและประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันอย่างสันติ 3) พุทธนวัตกรรมการสื่อสารนอกจากจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทางสังคมในด้านคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ยังสามารถบูรณาการความรู้กับศาสตร์ด้านต่างๆ มากมาย อาทิ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การเมืองและการปกครอง จิตวิทยา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่พัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งถือเป็นเครื่องมือการสื่อสารอันทรงพลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกยุคใหม่

องค์ประกอบของพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสารพุทธธรรม ประกอบด้วย 1) ผู้ส่งสาร (Sender) คือบุคคลผู้เริ่มต้นส่งสารไปให้อีกบุคคลหนึ่ง 2) สาร (Message) คือเรื่องราวที่ส่งออกไปโดยใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์ที่ทำให้เกิดความรู้อยู่ร่วมกันได้ 3) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) คือสิ่งที่ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร 4) ผู้รับสาร (Receiver) คือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้รับข้อมูลจากผู้ส่งสารส่งมา สามารถรู้และเข้าใจความหมายเนื้อหาของสาร (Phra Dharmakosajarn (Prayoon Dhammacitto), 2005) จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน การสื่อสารพุทธธรรมนั้นเริ่มมีรายละเอียดปลีกย่อยเพิ่มเติมเข้ามา เนื่องจากการเน้นการเผยแผ่พระธรรมคำสอนและให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ การสร้างความเข้าใจอย่างถูกต้องลึกซึ้งควบคู่ไปกับบริบททางสังคม ในองค์ประกอบอย่าง *ผู้ส่งสาร* จึงไม่ได้หมายถึงแค่พระสงฆ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงพุทธบริษัท 4 ที่ได้ศึกษาและมีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง มีจิตใจสงบ และตั้งใจที่จะถ่ายทอดธรรมะอย่างแท้จริง ความตั้งใจและเจตนาของผู้ส่งสารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารพุทธธรรม *สาร* หรือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ต้องการสื่อสาร ต้องถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และเหมาะสมกับผู้รับสาร โดยยึดถือพระไตรปิฎกเป็นหลักในการอ้างอิง รวมถึงคัมภีร์สำคัญ คือ คัมภีร์อรรถกถาฎีกา และอนุฎีกา ช่องทางการสื่อสาร อาจเป็นการพูด การเขียน การแสดงออกทางศิลปะต่าง ๆ เกมหรือกิจกรรม การเลือกช่องทางที่เหมาะสมจะช่วยให้สารถึงผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้รับสาร คือ บุคคล 4 จำพวก (Somdet Phra Buddhaghosacaraya (P.A. Payutto). 2023) โดยจำแนกตามความสามารถในการรับรู้ คือ อุคฆัตถัตถุญ ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน แต่พอท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง วิปจิตถุญ ผู้รู้เข้าใจต่อเมื่อท่านขยายความ เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำต่อไปได้ ปทปรมะ ผู้ได้แค่ตัวบทคือถ้อยคำเป็นอย่างยิ่ง ไม่อาจเข้าใจความหมายในปัจจุบัน เราสามารถจำแนกกลุ่มเป้าหมายได้หลายแบบ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ลักษณะของ

กลุ่มเป้าหมาย และวิธีการที่ใช้ในการเผยแพร่เนื้อหา โดยที่ เป็นผู้ที่รับฟังหรืออ่านสาร โดยอาจจะมีหรือไม่มี ความเข้าใจพื้นฐานทางพุทธศาสนา แต่มีความตั้งใจและพร้อมที่จะเปิดใจรับฟัง ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการรับรู้ และเข้าใจสาร ผู้เขียนจึงได้สังเคราะห์องค์ประกอบของพุทธนวัตกรรมการสื่อสารได้ดังภาพ

องค์ประกอบของพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร
(ออกแบบโดย นัยนชนก หอมโกศล)

รูปแบบการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

รูปแบบของพุทธนวัตกรรมการสื่อสารมีความสอดคล้องไปกับวิวัฒนาการด้านการสื่อสารในอารยธรรมโลก โดยมีลำดับสืบเนื่องมาตั้งแต่ช่วงแรกซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการสื่อสารยุคโบราณ กล่าวคือ

1) ยุคมุขปาฐะและจารจารึก โดยยุคมุขปาฐะคือระยะการสืบทอดพระธรรมวินัยโดยระบบปากต่อปาก ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือพระพุทเจ้า พระอานนท์ และพระอุบาลี (Phra Maha Somjinn Sammapanyo, 2000) เป็นการสวด สาธยาย บอกกล่าว เล่าเรียน สืบต่อกันมาตลอดการดำเนินพุทธกิจ 45 พรรษา หลังจากที่พระพุทเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ยุคหลังพุทธกาลในช่วงแรก แม้ว่าจะเริ่มมีการทำสังคายนา ในครั้งที่ 1, 2, 3 ในอินเดีย ครั้งที่ 4 ในลังกา แต่ก็ยังคงใช้วิธีมุขปาฐะในแบบเดิมอยู่ จนกระทั่งการสังคายนาครั้งที่ 5 ณ อาโลกเลนสถาน ในลังกา คราวนั้นบ้านเมืองมีภัยมากกระทบต่อการทำหน้าที่ทรงจำพุทธพจน์ และเกรงว่ากายภาพหน้าคนจะเสื่อมถอยในสติ สมาธิ และปัญญา จึงได้มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า โปตถกาโรปนะ ด้วยอักษรสิงหล ลงบนใบลานเป็นครั้งแรก ราวปี พ.ศ. 945-947

ช่วงที่สอง เป็นช่วงที่การสื่อสารพุทธธรรมมีพัฒนาการที่สอดคล้องไปกับยุคปฏิวัติการสื่อสาร (Kovarik, 2016) อันประกอบด้วย

2) ยุคคัมภีร์ หรือ ยุคปฏิวัติสื่อสิ่งพิมพ์ ถือเป็นยุคทองของพระคัมภีร์ คัมภีร์สำคัญๆ ได้ทยอยจัดพิมพ์ออกมา เริ่มตั้งแต่พระไตรปิฎก ที่ถูกแปลและนำไปจัดพิมพ์หลากหลายภาษา เฉพาะพระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์ในประเทศไทยก็มีหลายเวอร์ชัน อาทิ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับจุลจอมเกล้าบรมธรรมมหาราช ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) อักษรสยาม (39 เล่ม) พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ สมัยรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2473 อักษรไทย 45 เล่ม พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. 2514 (45 เล่ม) จัดทำในสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นต้น

นอกจากนี้ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์สำคัญๆ ต่างๆ ก็ได้ทยอยถูกจัดพิมพ์ออกมามากมาย รวมถึงตำราด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น พุทธธรรม บาลีไวยากรณ์ แบบเรียนในรายวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในทุกระดับ หนังสือวิชาการ วารสารเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา วารสารเพื่อให้ความรู้ หนังสือธรรมะอ่านง่ายสำหรับคนทั่วไป ฯลฯ

3) ยุคพัฒนาความรู้สู่สังคม หรือ ยุคปฏิวัติสื่อวิหิต (การสื่อสารด้วยภาพ) เป็นการต่อยอดจากยุคก่อน คือ มีการนำภาพถ่ายมาใช้ประกอบในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลากหลายประเภท อาทิ หนังสือและตำรา นิตยสารและวารสาร โบรชัวร์และแผ่นพับ โปสเตอร์และปฏิทิน สื่อการศึกษา บัตรอวยพรและโปสการ์ด สื่อศิลปะและการจัดแสดง สื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม และวารสารวิชาการ เริ่มมีการผลิตสื่อภาพยนตร์เผยแพร่โดยนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนา และมีการนำภาพมาใช้ในการผลิตสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์วัดและกิจกรรมของวัด

4) ยุคบูรณาการความรู้ หรือ ยุคปฏิวัติสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีการเผยแพร่ธรรมะผ่านช่องทางวิทยุกระจายเสียง และ วิทยุโทรทัศน์ มีการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ต่อมา อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ทางด้านเครื่องเสียงถูกพัฒนาต่อยอด มีการเปิดตัวเทปคาสเซ็ท ต่อมา ในส่วนของสื่อธรรมะเองก็ถูกผลิตเป็นเทปธรรมะมากมายหลายแบบ ทั้งธรรมะบรรยาย เทศนาธรรม บทสวดมนต์ นิทานธรรมะ เพลงธรรมะ ฯลฯ และได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เทปคาสเซ็ทครองตลาดในทศวรรษ 1980-1990 แต่ต่อมาก็ถูกแทนที่ด้วย CD และ MP3 ในปลายทศวรรษ 1990

5) ยุคสหวิทยาการ หรือ ยุคปฏิวัติสื่อดิจิทัล เป็นยุคที่นำการบูรณาการความรู้จากหลายศาสตร์หลายสาขาวิชา มาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าด้วยกันเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหาคอขวด สร้างนวัตกรรม และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ โดยไม่ยึดติดกับขอบเขตของศาสตร์เดิมหรือเทคโนโลยีแบบเดิมอีกต่อไป เป็นการเปิดโลกทัศน์มากยิ่งขึ้น ข้อมูลแทบทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกใบนี้ถูกย้ายมารวมกันเป็นแหล่งข้อมูลใหญ่อยู่บนอินเทอร์เน็ต เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารพัฒนาก้าวล้ำไปมาก ในขณะที่อุปกรณ์ต่าง ๆ มีราคาถูกลง สามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้อย่างกว้างขวาง และเชื่อมต่อคนทั้งโลกได้อย่างไร้พรมแดน

การพัฒนาการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมสื่อสาร คือ การพัฒนาการเรียนรู้ทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ การเรียนรู้พุทธธรรม การเรียนรู้วัฒนธรรมหรือเทคโนโลยี และการเรียนรู้ในเรื่องการสื่อสาร โดยต้องเริ่มจากการพัฒนาใน 3 ด้านหลัก คือ พัฒนาดน พัฒนาสังคม พัฒนาจิตและปัญญา

การพัฒนาตน การที่สังคมจะพัฒนาไปในทิศทางที่ดีได้นั้น จุดเริ่มต้นคือคนในสังคมได้พัฒนาตนเองให้ถึงพร้อมในการเป็นส่วนหนึ่งที่จะขับเคลื่อนสังคมอุดมปัญญาแล้วหรือยัง เริ่มจากสิ่งเล็ก ๆ ง่าย ๆ ที่สามารถนำมาปฏิบัติได้เลย คือ สันโดษ หมายถึง การรู้จักบริโภคปัจจัย 4 เท่าที่จำเป็น อย่างการบริโภคอาหารด้วยปัญญา โภชนะมัตตัตถุญตา (ความรู้จักประมาณในการบริโภค) และอีกเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นมากก็คือ อินทรีย์สังวร คือ การรู้จักใช้อินทรีย์ทั้ง 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) อย่างมีสติ จัดเป็นการศึกษาอยู่ในขั้นศีลเบื้องต้นยิ่งกว่าศีล 5 อีก (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto), 2017)³ เมื่อมีสติคอยกำกับ เราก็จะมีความสำรวมระวังอินทรีย์ มีการรับรู้ ตา ดู หู ฟัง หรือใช้หลักธรรมอื่นมาสนับสนุน เช่น กาลามสูตร คือ พิจารณาให้เห็นด้วยปัญญาว่าสิ่งใดดี ไม่ดี ควร ไม่ควร สิ่งใดเป็นกุศล สิ่งใดเป็นอกุศล ไม่เชื่อในเรื่องมโนมายไร้เหตุผล และหลักขรรยาวาสธรรม 4 (สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ) โดยการเรียนรู้ในส่วนและเทคโนโลยีและการสื่อสารสามารถนำหลักธรรมมาประกอบในการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ อาทิ การใช้เทคโนโลยีอย่างพอดี อย่างมีประโยชน์ การเสพสื่ออย่างรู้เท่าทัน เช่น ไม่เชื่อข้อมูลที่ได้รับมานั้นในทันที หรือเปรียบเทียบข้อมูลจากสื่อหลายๆ แหล่ง สื่อใดที่มักบิดเบือน เอนเอียง ไร้จรรยาบรรณก็ไม่สนับสนุน เป็นต้น เมื่อสามารถเรียนรู้เข้าใจ

หลักธรรมแล้วนำมาปฏิบัติตนได้อย่างนี้ เราจะสามารถสื่อสารหรือแสดงออกกับบุคคลอื่นในสังคมด้วยการคิด ดี พูดดี ทำดี สามารถควบคุมอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง ไม่ลุ่มหลงมัวเมาอยู่กับการเสพบริโภคอันเกินพอดี ก็ เท่ากับว่าเราได้พัฒนากายหรือพัฒนาตนเพื่อให้ชีวิตและสังคมของเราเจริญงอกงามได้ถูกต้อง

การพัฒนาสังคม การที่จะพัฒนาสังคมในระดับภูมิภาค ระดับประเทศ ระดับโลก คนในสังคม ควรเริ่มต้นจากการปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลรอบข้างที่เรามีปฏิสัมพันธ์ด้วยให้ถูกต้องเสียก่อน โดยพิจารณาตาม หลัก ทิศ 6 (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). 2020) อันประกอบด้วย ทิศที่ 1 ปุ รัตติมทิศ คือ ทิศเบื้องหน้า หมายถึง มารดาบิดา ในฐานะเป็นบุตรธิดา พึงบำรุงมารดาบิดาด้วยการเลี้ยงดูท่าน ช่วยทำกิจการของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ส่วนมารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดาได้โดยห้ามปรามจากความชั่ว อบรมสั่งสอนให้ตั้งอยู่ใน ความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา เป็นธรรมาจริยเมื่อถึงคราวมีคู่ครองที่สมควร และมอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส ทิศที่ 2 ทิกขิมทิศ คือ ทิศเบื้องขวา หมายถึง ครูอาจารย์ ในฐานะศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์โดยการลูกต้อนรับ แสดง ความเคารพ เข้าไปหาเพื่อปรึกษา สอบถาม รับคำแนะนำ ใฝ่ใจเรียน ประนินัตช่วยเหลือ เรียนศิลปวิทยาโดย เคารพ ในฐานะครูอาจารย์ พึงอนุเคราะห์ศิษย์โดยฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง สอน ศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ สร้างเครื่องค้ำกั้นภัยในสารทิศ คือ สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้ ทิศที่ 3 ปัจฉิมทิศ คือ ทิศเบื้องหลัง หมายถึง ภรรยา ในฐานะสามีพึงบำรุงภรรยาด้วยการยกย่องให้เกียรติสมฐานะภรรยา ไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ ในงานบ้าน หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส ในฐานะภรรยาพึงอนุเคราะห์สามีด้วยการจัดงาน บ้านให้เรียบร้อย สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี ไม่นอกใจ รักษาทรัพย์สมบัติที่หาได้ ขยันไม่เกียจคร้าน ในงานทั้งปวง ทิศที่ 4 อุตตรทิศ คือ ทิศเบื้องซ้าย หมายถึง มิตรสหาย ในฐานะมิตรสหาย พึงบำรุงมิตรสหาย ด้วยการเผื่อแผ่แบ่งปัน พูดจาดีมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย ซื่อสัตย์ จริงใจ มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ โดยเมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติ ของเพื่อน ในคราวมีภัยเป็นที่พึ่งได้ ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร ทิศที่ 5 เหมฐิมทิศ คือ ทิศเบื้องต่ำ หมายถึง คนรับใช้ ในฐานะนายจ้าง พึงบำรุงคนรับใช้ด้วยการจัดงานให้ทำตาม ความเหมาะสมกับกำลัง เพศ วัย ความสามารถ ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่ จัดสวัสดิการดี ช่วยเรื่องการรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ ได้อะไรพิเศษมาก็แบ่งปันให้ ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตาม โอกาสอันควร คนรับใช้แสดงน้ำใจต่อนายงาน โดยเริ่มงานก่อน เลิกงานทีหลัง เอาแต่ของทีนายให้ ทำการงาน ให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น นำความดีของนายงานและกิจการไปเผยแพร่ ทิศที่ 6 อุปริมทิศ คือ ทิศเบื้องบน หมายถึง พระสงฆ์ ในฐานะพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อพระสงฆ์ โดยจะทำได้ก็ทำด้วย เมตตา จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา ต้อนรับด้วยความเต็มใจ อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ โดยห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจ แจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ

เมื่อเราได้ฝึกปฏิบัติพัฒนาตน ได้พัฒนาปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างเป็นอย่างดีแล้ว ก็ให้นำการ ประพฤติปฏิบัติตนนั้นมาใช้กับผู้คนในสังคม เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เสมือนเป็นครอบครัว ญาติมิตร ร่วม สร้างสรรค์สังคมให้สงบสุข มั่นคง สามัคคี มีเอกภาพ ด้วย สังคหวัตถุ 4 (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). 2013) หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ ประกอบด้วย 1) ทาน คือ การเกื้อกูลกันด้วยการให้ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น 2) ปิยวาจา คือ การใช้วาจาเพื่อ

ประสานไมตรีด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ เป็นการช่วยเหลือด้วยถ้อยคำ 3) อุตถจริยา คือ คือ การประพฤติในสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นการช่วยเหลือด้วยกำลังแรงงาน 4) สมานัตตตา คือ การประพฤติตนต่อผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เป็นการช่วยเหลือด้วยใจ เพื่อแบ่งเบาปัญหาหาร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะคอยส่งเสริมอยู่คู่กับการพัฒนาตนและการพัฒนาสังคม นั่นก็คือ วินัย ในพระพุทธศาสนา มักใช้ควบคู่กับคำว่า ธรรม โดยพระพุทธศาสนาถือว่าความจริงของสิ่งทั้งหลายเป็น เรื่องธรรมดา มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่ มันก็เป็นอย่างนั้นเป็นธรรมดา ธรรมชาติ และธรรมดา นั้นแหละคือ ธรรม พระพุทธเจ้าเพียงค้นพบธรรมแล้วทรงนำมาประกาศ โดยการที่จะทำให้ความจริงของธรรมชาติส่งผลในทางปฏิบัติ เพื่อประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ในสังคม ก็ต้องนำหลักความจริงหรือธรรมนั้น มาวางระบบแบบแผนให้เป็นระเบียบ คือ นำเอากฎธรรมชาตินี้ที่หมายถึง ธรรม มาจัดรูปแบบให้เป็นกฎหมาย เรียกว่า วินัย ในหมู่มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว การปฏิบัติตามวินัยก็คือการเอาประโยชน์จากธรรมมาใช้ เมื่อปฏิบัติตามวินัยได้อย่างดีบนพื้นฐานแห่งธรรมก็จะทำให้สังคมมนุษย์เป็นไปด้วยดี หลักการนี้แสดงถึงความหมายในความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับวินัย เช่น 1) วินัยที่ถูกต้อง จะต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริงในธรรมชาตินั้น วินัยหรือระบบการจัดตั้งในสังคมมนุษย์ก็จะไม่จริงจาง ไม่ได้ผล ไม่มั่นคง 2) วินัยต้องมีความมุ่งหมาย เพื่อธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความชอบธรรม ความเป็นธรรม ความดีงามของสังคม (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto), 2017)^b คนในสังคมเองก็ควรมีค่านิยมยกย่องคนที่พัฒนาตน เพราะ ค่านิยมเป็นเรื่องที่สำคัญมากในทางสังคม สามารถชี้นำสังคมไปในทิศทางที่ดีหรือร้ายได้ ค่านิยมที่ไม่ดี เช่น สังคมไปยกย่องคนที่มั่งมีเงินทอง มียศถาบรรดาศักดิ์ หรือมีอำนาจอิทธิพล แต่ไม่มีคุณธรรม จริยธรรม อย่างนี้ผลร้ายก็จะเกิดแก่สังคมเอง ตรงข้าม ถ้าสังคมมีค่านิยมที่ดี ช่วยกันเชิดชูคนที่พัฒนาตน มีการศึกษาที่ถูกต้อง สังคมก็จะดีขึ้น คนรุ่นหลังก็จะถือตามเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ การประยุกต์หลักธรรมเพื่อนำไปใช้ในการสื่อสารในสังคมโลกยุคใหม่ จึงต้องรู้จักพิจารณาวิเคราะห์บริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมที่ต้องการจะสื่อสารด้วย แสดงความคิดเห็นด้วยเหตุและผล ไม่ใช่อารมณ์แบบพวกมากลากไป รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา เคารพกฎกติกา และปฏิบัติไปตามแนวทาง แบบแผนที่ดีงามอย่างระมัดระวัง

การพัฒนาจิตและปัญญา การพัฒนาจิตเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เมื่อจิตคิดดี คิดแต่เรื่องที่เป็นกุศล ก็จะทำให้ปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้างด้วยการพูดดี พูดแต่เรื่องที่เป็นประโยชน์ ส่งผลให้การประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้คนในสังคมด้วยการทำดี ทำประโยชน์แก่สาธารณะ ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม โดยการพัฒนาด้านนี้ เป็นการต่อยอดจากการหลักสันโดษ และ อินทรีย์สังวร ในการพัฒนากายมาปฏิบัติฝึกฝนต่อด้วยการละ นิวรณ์ 5 อันเป็นอุปกิเลสของจิต นำมาซึ่งความเศร้าหมองใจ ทำปัญญาให้ถอยถ่วง ประกอบด้วย 1) กามฉันทะ คือ ความพอใจ หมกมุ่นในกามทั้งหลาย 2) พยาบาท คือ ความอาฆาต แค้นเคือง มุ่งคิดประทุษร้าย 3) ถีนทมิทธะ คือ ความหดหู่ ซึมเศร้า 4) อุทธัจจกุกกุกจะ คือ ความฟุ้งซ่าน รำคาญใจ 5) วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย ความเคลือบแคลง เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี ขัดขวางจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม เป็นอกุศลธรรมที่กดทับจิต ปิดกั้นปัญญา โดยการฝึกฝนปฏิบัติพัฒนาจิตสามารถทำได้ด้วยการนำหลักจิตตานุปัสสนา เป็นการฝึกจิตโดยใช้สติเป็นตัวกำหนดรู้อาการต่าง ๆ ที่ปรากฏ หมั่นพิจารณาให้รู้เท่าทันอารมณ์ที่เข้ามากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อบุคคลพิจารณาเห็นนิวรณ์ 5 ที่ละแล้วในตน ย่อมเกิดปรโมทย์ เมื่อปรโมทย์แล้วย่อมเกิดปิติ เมื่อมีปิติในใจ กายย่อมสงบ เมื่อกายสงบแล้วย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เปรียบเหมือนน้ำนิ่งและสงบ ฝุ่นผงหรือสิ่งสกปรกก็จะจมลงเป็นตะกอนที่ก้นบ่อ น้ำส่วนบนก็สะอาดใส เมื่อจิตสงบมีสมาธิ ก็จะไม่ถูกกิเลสรบกวนให้

เดือตร้อนรำคาญ เกื้อกูลต่อการเกิดขึ้นของปัญญา (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto), 2023)^b จิตที่ได้ฝึกฝนพัฒนาอย่างดีแล้ว ย่อมเป็นกำลังในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ตามมา

หลักการพัฒนาปัญญา เป็นหลักธรรมหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ เรียกว่า ปัญญาวิมุตติธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องเจริญปัญญา มี 4 หัวข้อ ดังนี้ 1) สปัจริสสังเสวะ การเสวนาสัตบุรุษ คือการคบหาคนดี หรือผู้ที่ประกอบไปด้วยสปัจริสธรรม 7 ประการ ว่าแต่โดยหัวข้อ คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน 2) สัทธัมมัสสวนะ การฟังธรรมคำสั่งสอนของผู้รู้หรือสัตบุรุษนั้น 3) โยนิโสมนสิการ การพิจารณาไตรตรองโดยแยบคาย เมื่อได้รับรู้รับฟังแล้ว ต้องรู้จักคิดพิจารณา จึงจะได้ประโยชน์ 4) อัมมานุจัมมปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือการปฏิบัติธรรมให้ถูกหลัก ถูกความมุ่งหมาย ถูกระบบ เมื่อปฏิบัติได้ตามหลักทั้ง 4 ประการนี้ ก็จะบรรลุประโยชน์สุข เป็นประโยชน์สุขแก่ตนเองในเบื้องต้น เมื่อนำไปใช้ในกิจการของส่วนรวม ก็จะเกิดประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวมกว้างขวางมากยิ่งขึ้นไป (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto), 2018)^a

จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันส่งผลต่อการพัฒนาสังคมโลกอย่างยั่งยืนในอนาคต ผู้เขียนจึงได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในส่วนการปรับตัวขององค์กร พุทธนวัตกรรมการสื่อสารในปัจจุบัน โดยพัฒนาโครงสร้างมาจาก การสร้างสรรค์นวัตกรรมให้สำเร็จ (Thailand Productivity Institute, 2022) เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ว่า จำเป็นต้องมีส่วนประกอบใดในอันที่จะส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ

1) **ด้านความคิด (Mindset)** ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ (Vision) คือ การมองเห็นภาพในอนาคต และสามารถคาดการณ์ความเป็นไปได้ กำหนดจุดหมายและวิธีการที่จะไปถึงจุดหมายนั้น ความเชื่อมั่น Confidence คือ เชื่อมั่นว่าจะไปถึงจุดหมายปลายทางได้ ด้วยการเอาชนะความกลัว ข้ามผ่านอุปสรรค มีทัศนคติเชิงบวก ความยืดหยุ่น (Resilience) คือ ไม่ยึดติดกับความคิดแบบเดิม วิธีการเดิม ๆ สามารถปรับตัวได้เมื่อต้องเผชิญกับความผันผวนหรือสถานการณ์ที่ยากลำบาก การเชื่อมโยง (Connection) มีปฏิสัมพันธ์หรือการเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เพื่อมองหาไอเดียใหม่ ๆ

2) **ด้านการคิด (Thinking)** ประกอบด้วย การคิดวิเคราะห์ (Analytical Thinking) เพื่อหาเหตุที่จะนำไปสู่การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร การคิดเชิงระบบ (System Thinking) เพื่อหาปัจจัยหรือส่วนประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ส่งผลต่อการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร การคิดหลากหลาย (Divergent Thinking) มีไอเดียในการสร้างหรือออกแบบสื่อพุทธนวัตกรรมที่มีความหลากหลาย การผสานความคิด (Convergent Thinking) นำแนวคิดจากศาสตร์ด้านอื่นๆ มาผสมผสานกับพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร เพื่อหารูปแบบการสื่อสารที่ตอบโจทย์ที่สุดในแต่ละโครงการ

3) **ด้านทักษะ (Skills)** ประกอบด้วย ทักษะการปฏิสัมพันธ์ (Interpersonal) คือ ความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในองค์กร ทักษะการทำงานร่วมกัน (Collaboration) คือ การทำงานให้ประสานสอดคล้องกันทั้งภายในกลุ่มทีมงานและระหว่างร่วมงานกับทีมอื่นๆ ทักษะการปรับตัว (Adaptability) คือ การรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ หรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะการให้คำปรึกษา (Mentoring) คือ การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาอย่างใส่ใจ เข้าใจ เห็นอกเห็นใจ เป็นกันเอง

4) **ด้านการขับเคลื่อนองค์กร (Drivers)** ประกอบด้วย โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ วัฒนธรรมองค์กร (Corporate Culture) สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมให้เกิดความกล้าคิดนอกกรอบ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ต่อยอดสิ่งที่มีอยู่เดิมให้ดียิ่งขึ้น อัต

ลักษณ์ (Identity) สร้างอัตลักษณ์ขององค์กรให้โดดเด่นเป็นที่จดจำ และสร้างสื่อให้คงความมีเอกลักษณ์ขององค์กร กลยุทธ์ Strategy มีกลยุทธ์ในการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารในแต่ละกระบวนการอย่างชัดเจน จึงพอสรุปได้ดังภาพ

องค์กรพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

ภาพที่ 2 องค์กรพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร
(ออกแบบโดย นัยนชนก หอมโกศล)

การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ต้องมีการปรับองค์ความรู้ทั้งสองสายให้เชื่อมโยงเข้าหากัน ซึ่งทำได้ 2 วิธี ดังนี้ วิธีที่ 1 ปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา คือ ใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งและนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้ดูทันสมัยและมีเหตุผลเป็นที่ยอมรับได้ง่ายขึ้น วิธีที่ 2 ปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ คือ ใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งและนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะศาสตร์สมัยใหม่มุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรม การนำหลักศีลธรรมเข้าไปเพิ่มเติมให้กับศาสตร์เหล่านั้นย่อมจะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ (Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto), 2009) ทั้งนี้ทั้งนั้นการนำศาสตร์และเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร มาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารพุทธธรรม จึงนับเป็นโอกาสที่ดีที่จะทำให้หลักธรรมคำสอนเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้เป็นวงกว้างขึ้น โดยใช้สื่อรูปแบบใหม่มาถ่ายทอดเนื้อหาพุทธธรรมเพื่อสร้างความรู้ สามารถทำความเข้าใจได้โดยง่าย ซึ่งเราสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ได้หลายด้านดังต่อไปนี้

1) การสร้างเนื้อหาและองค์ประกอบของเนื้อหา อาทิ การเขียนบทความธรรมะ หรือร่างข้อความคำคมธรรมะ สร้างภาพประกอบธรรมะ เช่น ภาพพระพุทธเจ้า ภาพวัด หรือฉากธรรมชาติด้านสัปปายะ สร้างวิดีโอที่เน้นคำสอน เช่น การแปลงข้อความธรรมะเป็นเสียงพูด (Text-to-Speech) เพื่อสร้างสื่อเสียง เช่น บทสวดมนต์ คำเทศน์ ข้อธรรมต่าง ๆ หรือสร้างภาพเคลื่อนไหว หรือพากย์เสียงหลายภาษาเพื่อเผยแพร่คำสอนสู่กลุ่มเป้าหมายที่พูดภาษาต่างประเทศ

2) การสร้างสื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ อาทิ แอปพลิเคชันการเรียนรู้ ที่สอนหลักธรรมคำสอนต่างๆ อาจใช้เกมส์หรือแบบทดสอบเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น สามารถปรับแต่งเนื้อหาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย สร้างวิดีโอแอนิเมชัน ที่อธิบายเรื่องราวในพระไตรปิฎกหรือหลักธรรมต่างๆ ใช้ภาพและเสียงที่

ดึงดูดความสนใจ สร้างประสบการณ์เสมือนจริง Virtual Reality (VR) และ Augmented Reality (AR) ที่ให้ผู้
ใช้ได้สัมผัสกับบรรยากาศการปฏิบัติธรรม เช่น การเดินจงกรมในวัดเสมือนจริง การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา
หรือจำลองเหตุการณ์สำคัญ เช่น การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เทคโนโลยีนี้จะช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้
ให้ผู้คนเข้าใจและซึมซับหลักธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3) **การแปลภาษาและเผยแพร่หลักธรรม** เราสามารถใช้เครื่องมือแปลภาษาอัตโนมัติในการแปล
พระไตรปิฎกและวรรณกรรมทางพุทธศาสนา รวมถึงเอกสารโบราณต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็น
ภาษาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้คนทั่วโลกสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น หรือแม้แต่การสร้างคำ
บรรยายและคำบรรยายภาพ สามารถเพิ่มคำบรรยายและคำบรรยายภาพให้กับสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่
มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือการมองเห็นสามารถเข้าถึงสื่อเหล่านั้นได้

4) **การสร้างชุมชนและการสื่อสาร** โดยใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียในการเผยแพร่หลักธรรมคำ
สอน สร้างกลุ่มสนทนาออนไลน์สำหรับผู้สนใจศึกษาพุทธศาสนา สามารถวิเคราะห์ข้อมูลและความคิดเห็น
ของผู้ใช้เพื่อปรับปรุงเนื้อหาและการสื่อสารให้ดียิ่งขึ้น ไปจนถึงการสร้างแชทบอทที่สามารถตอบคำถาม
เกี่ยวกับพุทธศาสนาได้ ช่วยให้ผู้คนเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและสะดวกสบาย

5) **การวิเคราะห์ข้อมูลและการวิจัย** เทคโนโลยีใหม่ ๆ ถือเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับนักวิชาการ
ด้านพระพุทธศาสนา อาทิ การวิเคราะห์ข้อความในพระไตรปิฎกและวรรณกรรมทางพุทธศาสนา เพื่อค้นหา
ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่าง ๆ และเพื่อทำความเข้าใจหลักธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หรือวิเคราะห์และจัด
หมวดหมู่เนื้อหาพระไตรปิฎก เพื่อให้ค้นหาได้ง่ายขึ้น วิเคราะห์พฤติกรรมผู้ใช้งานเพื่อแนะนำเนื้อหาธรรมะที่
เหมาะสม เช่น แนะนำบทสวดมนต์หรือวิดีโอฝึกสมาธิสำหรับผู้ที่กำลังเครียดหรือแนะนำคำคมสั้น ๆ บน
TikTok สำหรับวัยรุ่น การสร้างแบบจำลองเชิงคาดการณ์เพื่อทำนายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ
วัฒนธรรม และเพื่อวางแผนการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีมาใช้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและจริยธรรม ควรเน้นการใช้
เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและการปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพื่อการแสวงหา
ผลประโยชน์หรือการบิดเบือนหลักธรรมคำสอน การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และผู้เชี่ยวชาญทาง
พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาและควบคุมคุณภาพของสื่อและเทคโนโลยีเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
นักพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร รวมถึงบุคลากรที่ทำงานด้านการสื่อสารเชิงพุทธ ควรมีคุณสมบัติและทักษะ
เพิ่มเติมที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถสื่อสารหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและ
เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างตรงจุด

แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารจำเป็นต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวโน้มของโลกหรือเม
กะเทรนด์ (Mega Trend) ซึ่งเป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใหม่ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อวิถีการใช้ชีวิต
ในประจำวันและการทำงานของผู้คน โดยเมกะเทรนด์ที่ต้องพิจารณาในปัจจุบัน ประกอบด้วย 1) ความเป็น
เมืองขนาดใหญ่ (Urbanization) 2) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) 3) การ
เปลี่ยนแปลงอำนาจทางเศรษฐกิจ (Shifting Economic Power) 4) การเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กร
(Growing Sustainability) 5) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) 6) การใช้ชีวิตบนความเป็นดิจิทัล
(Digital Lifestyle) 7) การทำงานของมนุษย์ร่วมกับ AI (Industry 5.0) (Jenosize Digital Group, 2024)

จากนั้น นำมาวิเคราะห์ภาพรวมการใช้แนวโน้มมาเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนงานสร้างสรรค์พุทธนวัตกรรม การสื่อสาร เป็นลำดับขั้นได้ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ประเมินแนวโน้มตามความเกี่ยวข้องกับพุทธนวัตกรรม เริ่มจากการประเมินแนวโน้มว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาพุทธนวัตกรรมสื่อสารในรูปแบบใดบ้าง แนวโน้มดังกล่าวสามารถสร้างข้อได้เปรียบหรือข้อโดดเด่นให้พุทธนวัตกรรมสื่อสารได้หรือไม่ และมีเทคโนโลยีใดที่องค์กรของเราอย่างล้ำหลังหรือมีส่วนใดที่ต้องพัฒนาเพื่อเร่งตามให้ทัน ขั้นตอนที่ 2 จัดลำดับความสำคัญของแนวโน้ม โดยแยกแยะว่าแนวโน้มใดที่มีความเกี่ยวข้องและเร่งด่วนเป็นพิเศษต้องดำเนินการโดยเร็วที่สุด ขั้นตอนที่ 3 เชื่อมโยงแนวโน้มกับการจัดการพุทธนวัตกรรมสื่อสาร วิเคราะห์ว่าแนวโน้มใดที่สามารถนำมาเชื่อมโยงต่อยอดพุทธนวัตกรรมสื่อสารเดิมที่มีอยู่ให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีขึ้น ขั้นตอนที่ 4 กำหนดกรอบความรับผิดชอบที่ชัดเจน และ ขั้นตอนที่ 5 กำหนดภาระงานสำหรับทีมนักพุทธนวัตกรรมสื่อสาร โดยนำแนวโน้มที่ได้วิเคราะห์มาเป็นอย่างดีแล้ว มาจัดทำรายการภาระงานที่ชัดเจนสำหรับโครงการพุทธนวัตกรรมแต่ละโครงการ

ส่วนทิศทางการพัฒนาพุทธนวัตกรรมสื่อสารนั้น เริ่มต้นจากการตั้งเป้าหมายเพื่อการพัฒนาพุทธนวัตกรรมสื่อสารให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งเป็นชุดเป้าหมายการพัฒนาระดับโลกหลังปี ค.ศ. 2015 ที่ได้รับการรับรองจาก 193 ประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 25 กันยายน ค.ศ. 2015 ครอบคลุมช่วงระยะเวลาที่ต้องบรรลุภายใน 15 ปี เป็นทิศทางการพัฒนาที่ทุกประเทศต้องดำเนินการร่วมกันมาตั้งแต่ปีค.ศ. 2016 ไปจนถึงปี ค.ศ. 2030 ตามข้อสรุปเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งหมด 17 เป้าหมาย โดยเน้นความสำคัญขององค์ประกอบ 4 ส่วน คือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี (United Nations Thailand, 2022) และกำหนดแนวทางการต่อยอดพุทธนวัตกรรมสื่อสาร โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม สังคม และเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ดังนี้ 1) ปรับเนื้อหาให้เข้ากับกระแสนิยม 2) ใช้เทคโนโลยีสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ 3) เชื่อมโยงพุทธธรรมกับชีวิตประจำวัน 4) ปรับภาษาและรูปแบบการนำเสนอให้ทันสมัย 5) ตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่ม 6) สร้างความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพัฒนาสื่อพุทธนวัตกรรม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับ ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นและดำเนินไปด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลแก่กัน ทำให้ดำรงอยู่ด้วยดี ก็ด้วยระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 4 ส่วน ได้แก่ 1) **มนุษย์** มนุษย์ในฐานะเป็นมนุษย์ เป็นหลักการที่ควรให้ความสำคัญสูงสุด โดยมุ่งให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุน เพื่อช่วยให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงามเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขที่แท้จริง มนุษย์ที่ได้มีการพัฒนาในฐานะนี้จะเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้ระบบสัมพันธ์องค์รวมบรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน และมนุษย์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ คือเป็นทุนหรือปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พึงมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ โดยมีสุขภาพดี ขยันอดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญพร้อมที่จะเป็นกำลังในระบบเศรษฐกิจและสังคม 2) **สังคม** ระบบพื้นฐานในสังคมเป็นการจัดวางรูปแบบเพื่อให้เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติทำงานหรือดำเนินไปในทางที่จะอำนวยผลดีแก่หมู่มนุษย์ บนฐานแห่งความรู้ในความเป็นจริงแห่งกฎธรรมดานั้นเดียวกัน ควรมีการสร้างบรรยากาศแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล การไม่เบียดเบียน จึงควรมีมาตรการพิทักษ์คนที่อยู่ในสถานะต่าง ๆ ซึ่งมีโอกาส มีกำลัง ความสามารถมากน้อยต่างกัน ไม่ให้เบียดเบียน ช่มเหิง เอารัดเอาเปรียบกัน และมีมาตรการป้องกันไม่ให้คนเบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม ส่งเสริมสนับสนุนกิจการที่เกื้อกูลธรรมชาติ 3) **ธรรมชาติ** ทัศนคติที่ดีของมนุษย์ต่อธรรมชาตินั้น ควรมองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งและจะต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ ก่อนหน้านั้น มนุษย์อาจวัดความสามารถของตนด้วยการเอาชนะธรรมชาติ แต่นับต่อจากนี้ ความสามารถที่

แท้จริงของมนุษย์ก็คือ การทำให้โลกซึ่งเคยมีการเบียดเบียนกันมาก เบียดเบียนกันน้อยลง ทำให้โลกที่มนุษย์และสรรพชีวิตพอกพูนอยู่กันได้ สามารถอยู่กันได้ดียิ่งขึ้น เกื้อกูลกันมากขึ้น 4) เทคโนโลยี เป็นเครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ ทำงานแทนมนุษย์ได้มากมาย และเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย ถ้ามนุษย์ใช้ด้วยสติ มีโยนิโสมนสิการ ก็จะเป็นปัจจัยเกื้อกูลยิ่ง ทั้งในการพัฒนาตนเองและการนำพาการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่จุดหมาย แต่ถ้าลืมหองเล่ห์เหลี่ยมไปใช้เทคโนโลยีโน้มน้าวไปในทางพินาศและตกเป็นทาส ผลก็จะกลายเป็นว่าเทคโนโลยีนำมาซึ่งความเสื่อมแก่มนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องไม่ประมาท และให้ความเจริญของเทคโนโลยีเคียงคู่กันไปกับการพัฒนาตนเอง (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto), 2018)^b และจากการศึกษาในหัวข้อที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ผู้เขียนได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และทำการสังเคราะห์จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในส่วนของกระบวนการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารในยุคปัญญาประดิษฐ์ ดังพอสรุปได้ตามภาพ

กระบวนการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร
Buddhist Communication Innovation Development Process

ภาพที่ 3 กระบวนการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร
(ออกแบบโดย นัยนชนก หอมโกศล)

สรุป

จะเห็นได้ว่า รูปแบบการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีความยืดหยุ่น และสามารถปรับตัวไปตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการสื่อสารในอารยธรรมโลกได้เป็นอย่างดี ได้ส่งผลให้เกิดการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารและพัฒนาสังคมโลกอย่างยั่งยืน โดยก่อให้เกิดคนในสังคมเกิดการชวนช่วยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ การเรียนรู้พุทธธรรม การเรียนรู้วัฒนธรรมหรือเทคโนโลยี และการเรียนรู้ในเรื่องการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาใน 3 ด้านหลักที่ถือเป็นรากฐานของการพัฒนาในองค์กร คือ การพัฒนาคน เพื่อให้ชีวิตของเราและผู้คนรอบข้างเจริญงอกงามได้ถูกต้อง การพัฒนาสังคม เพื่อให้สังคมสงบสุข เป็นสังคมแห่งการแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีระเบียบวินัย และมีค่านิยมที่ถูกต้อง การพัฒนาจิตและปัญญา เพื่อบรรลุประโยชน์สุข เป็นประโยชน์สุขแก่ตนเองในเบื้องต้น เมื่อนำไปใช้ในกิจการของส่วนรวม ก็จะเกิดประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวมกว้างขวางมากยิ่งขึ้นไป

References

- Huang, J. (2024). Nvidia CEO Jensen Huang and the \$2 trillion company powering today's AI | 60 Minutes. Retrieved October 14, 2024, from <https://www.youtube.com/watch?v=DpQQi2scsHo&t=297s>
- Jenosize Digital Group. (2024). 7 Mega Trends in 2024. Retrieved October 21, 2024, from <https://www.jenosize.com/th/ideas/experience-the-new-world/7-megatrends-in-2024>
- Kovarik, B. (2016). *Revolutions in Communication: Media History from Gutenberg to the Digital Age*. 2th ed. New York: Bloomsbury.
- Naisbitt, J. (1984). *Megatrends*. New York: Warner Books, Inc.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto). (2010). *The Language and The Truth*, (3th ed.). Bangkok: Chanphen Publishing.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto). (2013). *A Curriculum for Civilized People*, Thai-English Version. Bangkok: Charoendee Munkong Printing.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto). (2016). *Thai People Entering IT Era*. (13th ed.). Bangkok: Aksorn Sampan Press.
- Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto). (2009). *Approaches to the Integration of Buddhist Thought and Contemporary Science*. Lecture at the Buddhist Studies Bachelor's Degree Seminar of Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Dharmakosajarn (Prayoon Dhammacitto). (2005). *The propagation of Buddhism in the present era*. Bangkok: MCU Press.
- Phra Maha Somjin Sammapanyo. (2000). *A Critical of the Concept: Buddhism for the Postmodern World*. (Research Report). Ayutthaya: Buddhist Research Institute of MCU.
- Siritharo, P. (2020). *Buddhism Propagation in Thailand 4.0*. Journal of Yanasangvorn Research Institute Mahamakut Buddhist University.
- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2017)^a. *True Education Begins with Wise Consumption*. Thai-English Version. (4th ed.). Bangkok: Phlidhamm Publishing.
- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2017)^b. *The Unheralded Value of the Vinaya*. Thai-English Version. (2th ed.). Bangkok: Phlidhamm Publishing.
- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2018)^a. *Tell the Story to the Laypeople*. Bangkok: O.S. Printing House.
- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2018)^b. *Sustainable Development*. (21th ed.). Bangkok: Phlidhamm Publishing.
- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2020). *A Constitution for Living*. Thai-English Version. (156th ed.). Bangkok: Phlidhamm Publishing.

- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2023)^a. Dictionary of Buddhism. (48th ed.). Bangkok: Accurate Press.
- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2023)^b. Helping Yourself to Help Others. Thai-English Version. Bangkok: Chanphen Publishing.
- Somphan Phromtha. (2023). Buddhism and Artificial Intelligence: AI. Lectured to lecturers of Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Srinok, S. (2012). Buddhist Communication. Buddhist graduates' dissertation 2012, MCU Press, 309-316.
- Thailand Productivity Institute. (2022). Things to do to develop innovation in organizations. Retrieved December 11, 2024, from <https://www.ftpi.or.th/2022/105271>
- Toffler, A. (1981). The Third Wave. New York: Bantam Books, Inc.
- United Nations Thailand. (2022). United Nations Sustainable Development Cooperation Framework Thailand 2022-2026. Bangkok: Office of the UN Resident Coordinator in Thailand.